

GONDOLATOK A „ZENEISMERET” TANTÁRGY TANÍTÁSÁHOZ

A kántor sokféle munkája – a gyülekezeti énektanítás, az énekek orgonakísérettel való ellátása az istentiszteleten és a gyülekezeti énekkar vezetése – mind olyan terület, ahol megfelelő tudással rendelkező muzsikusra van szükség. Ezért a zeneismeretnek kulcsszerepe van a tanfolyam tantárgyai között. Célja, hogy megtanítsa a kottában – végső soron a zenében – való tájékozódást mind elméleti, mind gyakorlati szinten, s így hatékonyan segítse a többi tantárgy tanulását.

A kántori munkára való képzésnek – benne a zeneismeret tárgynak – mindenképpen *gyakorlat-orientáltak* kell lennie.

Az évi egyszeri három hét rendkívül kevés – bár igaz, hogy a háromhetes „éjjel-nappal” zenetanulás sokszor hatékonyabb, mint fél évnyi zeneiskolába-járás – így nagyon fontos, hogy *mit* és *hogyan* tanítunk a zeneismeret órákon.

TANANYAG

Kottaolvasás, szolmizáció

Nagyon nagy probléma, hogy a mai diákok nem tudnak kottát olvasni!

Kottát olvasni az tud, aki egy számára *ismeretlen éneket szolmizálva* – esetleg rögtön szöveggel – *pontos ritmusban, megfelelő intonációval, folyamatosan, első látásra el tud énekelni*. Ilyen felkészültségű fiatalokkal manapság sajnos nemigen találkozunk.

Első és legfontosabb feladatunk tehát a kottaolvasás megtanítása!! Kottaolvasás nélkül semmire nem megyünk. Olyan, mintha bölcsész szakra jelentkeznének olyanok, akik nem tudnak olvasni... Olvasni nem azért tudunk, mert hatéves korunkban a tanító néni megtanította nekünk a betűket és megmutatta, hogyan kell összeolvasni őket, hanem azért, mert gyakorlatilag egész életünkben folyamatosan olvasunk. Vagyis: *állandóan gyakoroljuk az olvasást!*

A kottaolvasást is csak így lehet megtanulni: rengeteg gyakorláson keresztül. Ráadásul a kotta esetében nem elég megnevezni a látott hangokat; pontos magasságban meg is kell szólaltatni őket, továbbá figyelembe kell vennünk a ritmust is. Óráinkat tehát úgy kell szervezni, hogy azok jelentős részükben a kottaolvasási készség fejlesztését szolgálják. És nem csak az „A” csoportban!! Végig, folyamatosan, egyre magasabb szinten!

- Aki jól szolmizál, annak a belső hallásában olyan automatizmusok épülnek ki a kimondott szolmizációs szótagokhoz kapcsolódó *állandó* dallamfordulatok segítségével, amik rendkívüli mértékben megkönnyítik a zenében való tájékozódást. Fogódzót adnak az olvasott dallamok pontos intonációjához; a hangnemek, hangközök, harmóniak felismeréséhez.

- Aki jól szolmizál, az kottaolvasás közben nem hangközről hangközre halad, hanem az előjegyzés alapján felismert *tonalitás hangjait egyszerre hallva* a kotta szerint „lépked” azokon.

- Aki jól szolmizál, az nem esik kétségbe, ha háromnál több kereszt, vagy bé áll a vonalrendszer elején...

Számtalan előnyét lehetne még sorolni a szolmizáló kottaolvasásnak. Aki él vele, tudja.

A gyakorlás leghatékonyabb módja, ha rengeteg dallamot végigszolmizálunk. Fontos tehát, hogy sok zenei anyag álljon rendelkezésünkre.

Amikor évekkkel ezelőtt felkérést kaptam a tantárgy tanítására, mind a négy szint számára gyakorló füzetet állítottam össze sokféle zenei anyaggal. A fő „példatár” az Énekeskönyv, emellett a másik forrás természetesen a jól ismert gyermekdalok, népdalok, kánonok, biciniumok, műzenei szemelvények tömege volt.

A különféle zenék szolmizálása közben természetes módon kerülnek elő a különböző zeneelméleti tudnivalók, így mód van azok megfigyelésére, megbeszélésére, tudatosítására. (Sorszerkezet, visszatérés, variálás, hangterjedelem, hangkészlet, hangnem, hangközök, hármashangzat-felbontás és még ezer dolog.)

A kottapéldák kiválogatása és sorba rendezése természetesen nagyon tudatos és átgondolt pedagógiai munkát igényel!

Ha a szolmizálás természetes dolog lenne minden órán, a diákok számára világossá válna, hogy a szolmizáció használata nem csak a zeneismeret tanár néni/bácsi rögeszméje, hanem egy minden zenész által használható nyelv, amit ismerni, alkalmazni érdemes. Miközben a szolmizáló kottaolvasást gyakoroljuk, feltétlenül tudatosítani kell tanítványainkban, hogy a szolmizáció egy rendkívül praktikus *eszköz* a különböző ismeretlen dallamok kottájának megfejtéséhez! Dilettáns megoldások helyett (hangszeres segítség, YouTube-on keresgélés stb.) zenészhez méltó módon *elolvashatók a dallamok a kottából!*

Rendkívül hasznos volna, ha az egyes tanfolyamok *teljes oktatói gárdája* újra fölismerné a relatív szolmizálás alkalmazásának jótékony hatását és sugározná ezt a szemléletet (hiszen tudjuk a magyar zeneoktatás egyszer már rendkívüli sikerrel kamatoztatta ezt a fölismerést)! Ideje lenne felszámolni azt a szánalmas helyzetet, hogy zenészeket képző tanfolyamokon hallás után verik bele a hallgatókba az énekeket meg a kórusművek szólamait! A szemlélet visszaszerzése nehéz munka lesz, nem hoz eredményt egyik napról a másikra, de valahol el kell már kezdeni.

Zeneelméleti ismeretek

A zeneelméleti ismeretek esetében különösen ügyelnünk kell arra, hogy *mit* és *hogyan* tanítunk a jövőző kántoroknak.

Ha egy gyerek két másodperc gondolkodás után felépít ciszre egy fríg hangsort, vagy b-re egy domináns szeptimakkordot, akkor nyilván remekül működik a feje, de még nem biztos, hogy jó zenész, és jó kántor lesz belőle. Lehet, hogy ugyanez a gyerek gyengén olvas kottát és bizonytalanul énekel. A zeneelméleti tesztek, feladatlapok, villámkérdések sokszor hamis látszatot keltenek: aki jól és gyorsan megoldja őket, az jó zenész. Ez nem igaz. Csak arról van szó, hogy az illető logikusan gondolkodik és jól számol.

Márpedig a gyülekezetnek nem a cisz-frígre, vagy a b-re épített szeptimre van szüksége, hanem egy biztos hangú kántorra, aki megtanítja neki az új énekeket!

Olyan ismereteket kell tehát tanítani, amiknek a jövőző kántorok gyakorlati hasznát veszik, olyan elméleti szabályokra kell felhívni a figyelmüket, amelyek az általuk művelt zenében jelen vannak. (Erre már történt utalás előbb, a szolmizáció gyakorlásáról írottakban.) Természetesen időnként szükség van írásbeli ellenőrzésre, csak arra ügyeljünk, hogy ez ne vegyen el túl sok időt az igazán fontos dolgoktól!

A zeneelmélet-tanításnak kiemelt jelentőségű területe szokott lenni az összhangzattan. *Az összhangzattant annak kell jól tudni, aki számozott basszusból játszik kíséretet, vagy ő maga önállóan szerkeszt kíséretet valamilyen dallamhoz.* Jövőző kántoraink gyakorlatában jellemzően egyikre sem lesz szükség, hiszen a korálkönyvben és más hasonló kötetekben minden le van kottázva, amit játszaniuk kell.

Az összhangzattan tanulásához viszonylag magas előképzettség és sok-sok idő szükségeltetik. Egyiknek sem vagyunk bővében a nyári tanfolyamokon. Ezért elegendőnek látszik egy vázlatos áttekintés: néhány alapvető akkord és fordulat megtanítása. Ha ezek „életszerű” formában történnek – pl. a népszerű Draskóczy-kánon, az Ároni áldás sorainak I-IV-V-I akkordmenettel való kísérése – akkor talán sikerül megéreztetni a diákokkal a harmóniák működésének lényegét. Az ügyesebb, rátermettebb hallgatók még elő-

és utójátékok játszásához is fel tudják használni az így szerzett tapasztalatokat. Természetesen, ahol van rá tanári kapacitás, hallgatói érdeklődés és idő, ott el lehet merülni az összhangzattan rejtelmeibe! Csak nem lenne szabad abba a hibába esni, hogy a „D” csoportosok már semmit sem énekelnek, mert „ők már mindent tudnak”, csak lelkesen nyomkodják az akkordokat! (Valamelyik nyáron jött hozzánk két fiú, akik szakiskolába jártak és tanultak összhangzattant. Szerettek volna nálunk is foglalkozni vele, így kaptak napi 30 perc spec. koll.-t. A zeneismeret órára ugyanúgy be kellett járniuk, mint a többieknek – elég gyengén énekelt ez a két legény... – és a „D” csoportosokat pedig nem sújtottuk emelt szintű összhangzattan tanulással. Így mindenki jól járt.)

Gyakorlófüzeteimben magam is közlök egyszerű akkordmeneteket és jó néhány ezekkel kísérhető dalt, szemelvényt. Tapasztalataim szerint – annak ellenére, hogy a diákok szívesen játsszák őket – túl sok időt emészt fel ezek gyakorlása, és nem biztos, hogy a beléjük fektetett energia ugyanannyi gyakorlati hasznot eredményez. Summázva: mivel jövő kántoraink munkájában nem lesz életbe vágóan fontos az összhangzattan elmélyült ismerete, úgy adagoljuk, hogy ne vegye el az időt más, fontos tanulni- illetve gyakorolni-valóktól!

Ideális esetben a kántor-vizsga szerves része – mondhatnánk: belépője – lenne egy egyszerű feladat:

- a) A jelölt a kezébe kapja egy ötletszerűen kiválasztott korabarrokk vagy klasszikus motetta, Gárdonyi- vagy Kodály-kórusmű kottáját;
- b) Két percig áttekintheti, végignézheti benne – természetesen hangszer használata nélkül – a föltehető nehézségeket, buktatókat;
- c) Egyedül végigéneкли a darab megfelelő szolamát;
- d) A kiválasztott darabot végigéneкли a bizottság tagjai alkotta kórusral is.

Aki ezt megoldja, arról nagy bátorsággal állítható, hogy tud kottát olvasni.

GYAKORLATI RÉSZLETEK

Tanmenet

Szükség volna egy világos, pontos központi *tanmenetre*, amely szintenként előírja, hogy mi az, amit zeneismeretből minden jövő kántornak feltétlenül meg kell tanítani. Abból kiindulva, hogy egy háromhetes tanfolyam 15 munkanapot tartalmaz (ebből az első és az utolsó kiesik az indító szervezések és a záró beszámolók miatt) ezeket a tanmeneteket mindegyik szinten 13 órára lehetne tervezni.

Munkafüzet, (példatár, feladatgyűjtemény)

Azt, hogy az előírtakat ki milyen anyag felhasználásával tanítja, a tanárookra kellene bízni. Mindenkinek vannak jól bevált példái, kedvenc szemelvényei stb. - ez legyen kinek-kinek a saját hatásköre. Azaz: a példatár, vagy feladatgyűjtemény összeállítása minden tanár saját feladata. Aki azonban ehhez nem érez bátorságot, az átvehet vagy meríthet ötleteket más munkáiból!

Gyakorlófüzeteimet szívesen rendelkezésre bocsájtom akár használat, akár betekintés céljából, és én is örömmel belenéznék mások hasonló munkaanyagaiba!

Évközi munka

A legjobban szervezett és leghatékonyabban működő nyári tanfolyamok esetében is gátolja és lassítja a diákok egyenletes fejlődését az a körülmény, hogy évente egyszer van mód az intenzív tanulásra. Akik év közben zeneiskolába járnak, hangszer tanulnak, kevésbé sínylik meg ezt a helyzetet, de vannak jó néhányan, akik semmiféle szervezett zeneoktatásban nem vesznek részt a tanév folyamán. Fontos lenne tehát kitalálni azt a hatékony tanulási formát, amely biztosítja a folyamatos munkát az egyes tanfolyamok között.

A csoportos összejövetelek nem tűnnek túl hatékonyak. (Szerveztünk két szombati találkozót itt Debrecenben a tavasz folyamán.) A messzebbre érkezőkre való tekintettel nem lehet túl korán kezdeni a programot, és ugyancsak miattuk viszonylag hamar be kell fejezni, hogy időben hazaérjenek. Lehetetlen továbbá olyan időpontot találni, amikor mindenki el tud jönni. Nagyon jó találkozni, együtt lenni újra, de érdemi szakmai munkát végezni nem igazán lehet. Zeneismeretből legalábbis biztosan nem. Olyan megoldáson gondolkodtam, ami folyamatos munkára készíti a diákokat, így a következőre jutottam:

A kényszerű online oktatás időszakában a vártnál eredményesebben működtek a nappali tagozatos kántorképzősök szolfézsórái. Ez lehetne a minta! Nem tartottunk csoportos órákat. A feladatokat – amik szinte kizárólag énekes vagy ének+zongorás gyakorolni valók voltak – hétről-hétre a Messengeren írtam meg nekik. A szolfézsóra napján előzetes beosztás szerint egyenként jelentkeztek be, mindenki 30 percet kapott. Videochat-ben adták elő a feladatokat. Én értékeltem, bíráltam a produkciókat, időnként tanácsot adtam; ők gyakran kérdéseket tettek fel, tisztáztunk homályos zeneelméleti fogalmakat stb. stb. Amit elveszítettünk a csoportos szolfézsóra adta lehetőségekből (kamaraéneklés, közös muzsikálás) az bőven megtérült más területeken az egyéni foglalkozásokon. Hallhatólag többet gyakoroltak, hiszen 30 percen keresztül egyedül rájuk figyeltem! Valami ilyesmit kellene szervezni a nyári hallgatóknak is!

Havonta egy napot lehetne kijelölni erre a célra. Nem feladatlapokat küldenénk, hanem *egy hónapra való bőséges anyagot* jelölnénk ki az Énekeskönyvből és egyéb kottákból, amit szolmizálva kérnénk számon. Így terelgethethetnénk a diákokat a napi – vagy legalábbis a *rendszeres* – gyakorlás felé. (Ha valaki bármilyen okból arra a sandaságra vetemedne, hogy végig beírja a szolmizációt egy kottába és úgy éneklje el, még az is fejlődik, hiszen minden pontosan intonált szolmizált dallam beépül a belső hallásába...)

Ez természetesen csak *egy* ötlet. Ahol sok a hallgató, nem biztos, hogy megvalósítható. (Az is működhet, ha egy órában 3 hallgató jelentkezik be 20 percenként. És természetesen nem kell mindent végigkérdezni tőlük, csak néhány dallamot szűrőpróbaszerűen.)

Mi Pálmával szerencsés helyzetben vagyunk, mert ketten tanítjuk a zeneismeretet, egyikünk az AB másikunk a CD csoportot, így számunkra talán még kezelhető a létszám. Az évközi munka működtetésére nyilván mindenütt helyi megoldást kell kitalálni. Ötleteket itt is adhatunk egymásnak. Egy a lényeg: olyasmit kell kitalálni, ami a *rendszeres gyakorlást* ösztönzi, mert egyedül ez a fejlődés záloga!

Debrecen, 2022. május

Ördög Mária